

Jerneja Herzog

Porazdelitev likovnostvarjalnih sposobnosti med osnovnošolci

Kratki znanstveni članek

UDK 73/76:373.3

POVZETEK

Prispevek predstavlja del širše raziskave, v kateri smo obravnavali povezanost dejavnikov likovne ustvarjalnosti in njihovo medsebojno učinkovanje, izraženo v nivoju skupnih likovnostvarjalnih sposobnosti. V prvem delu je predstavljena in opredeljena ustvarjalnost v splošnem pomenu, osvetlili smo pojem in dejavnike likovne ustvarjalnosti. Drugi del predstavlja empirični pristop k raziskovanju problema, kjer nas je zanimalo, ali obstajajo v kontroliranem vzorcu podobnosti ali razlike v dosežkih pri skupnem nivoju likovne ustvarjalnosti glede na običajno porazdelitev sposobnosti v heterogenih skupinah. Rezultati raziskave so med drugim pokazali, da so likovnostvarjalne sposobnosti podobno razpršene kot ostale sposobnosti v heterogenih skupinah. Prav tako nismo zaznali razlike med spoloma pri porazdelitvi likovne ustvarjalnosti.

Ključne besede: likovna vzgoja, likovna ustvarjalnost, dejavniki likovne ustvarjalnosti, osnovna šola

Distribution of Creative Art Abilities Between Pupils in Primary Schools

ABSTRACT

The article represents a portion of a broader research that dealt with connecting factors of artistic creativity and their mutual effect, which was expressed with the level of common artistic-creative abilities. In the first part, creativity in general is presented and defined. We also threw light on the notion of artistic creativity and the factors involved in artistic creativity. The second part deals with an empirical presentation of the results of the problem-oriented research we conducted. In this research we concentrated on the similarities and differences in the results we obtained from a controlled sample. The sample was used to define the common level of artistic creativity according to the normal distribution of abilities in heterogeneous groups. The research results show that artistic-creative abilities are dispersed similarly to other abilities within the heterogeneous groups. We did not notice any difference in the distribution of artistic creativity between male and female pupils.

Key words: artistic creativity, factors of artistic creativity, arts (crafts), primary school

Uvod

Dobro pedagoško delo pomembno vpliva na otrokovo ustvarjalnost. Pri razvoju ustvarjalnih sposobnosti učencev se morajo učitelji zavedati, da se ustvarjalnost razvija skozi lastno aktivnost ter da so učenci med seboj različni. Upoštevati je potrebno, da ima učenec precej razpršene interese, in le pravi pristop k podajanju snovi ter predstavljanju likovnih nalog lahko pri učencu vzbudi interes in posledično tudi dobre rezultate. Za doseganje določene ravni likovne kulture učencev je potrebno pri likovni vzgoji razvijati njihove ustvarjalne sposobnosti, sposobnosti vizualnega opazovanja in mišljenja ter vrednotenja in kritičnosti. Le učitelj, ki se zaveda značilnosti ustvarjalnega likovnega izražanja, se bo lažje in ustrezneje odločal o vsebini, ki jo bo vpletel v posamezno likovno nalogo in jo tako približal slehernemu učencu. Seveda pa mora biti likovna vzgoja v šoli načrtovana v skladu z načeli ustvarjalnega izražanja in spodbujena z ustreznimi učnimi oblikami in metodami dela.

V prispevku bomo predstavili del ugotovitev širše raziskave, kjer nas je zanimal nivo likovnostvarjalnih sposobnosti pri osnovnošolcih, kako se le-ta kaže pri posameznih dejavnikih likovne ustvarjalnosti in ne nazadnje, kako je porazdeljena glede na spol.

Osnovne značilnosti ustvarjalnosti in opredelitev likovne ustvarjalnosti

Otroško likovno izražanje je že lep čas predmet raziskovanj posameznih strokovnjakov s področja psihologije, likovne teorije in didaktike. Ne glede na njihove prijeme in načine raziskovanja tega področja se vsi strinjajo, da ima likovno izražanje pri otrocih pomembno vlogo v njihovem splošnem razvoju.

Različni avtorji definirajo ustvarjalnost na različne načine. »Običajno jo definirajo kot proces, kot produkt, ravno tako pa je lahko vezana na osebnost ali na kako drugo lastnost človekovega okolja« (Torrance, 1981, str. 70). Tudi Trstenjak (1981) govori o tem, da ameriški raziskovalci ob metodičnih izhodiščih v obravnavanju ustvarjalnosti razlikujejo štiri vidike, ki jih vidijo v »štirih p« – press (okolje), personality (osebnost), process (proces) in product (dosežek). S tem nastanejo štiri izhodišča, po katerih naj bi odkrili strukturo in dejavnike ustvarjalnosti.

Ko govorimo o načrtovanju likovnopedagoškega dela, govorimo tudi o ustvarjalnem procesu. Martindale (1999) pravi, da kreativno dejanje vsebuje odkritje neke analogije oz. ujemanja med dvema in več idejami ali upodobitvami, za katere se je prej mislilo, da so nepovezane. Pravi, da to odkritje ni izšlo iz logičnih sklepanj, ampak se je pojavilo bolj kot nenavaden uvid. Vse recenzije teorij ustvarjalnosti so si enotne, da nastane ustvarjalni navdih v duševnem stanju, kjer pozornost ni osredotočena, misel pa je asociativna in veliko število mentalnih predstavitev se je aktiviralo sočasno. »Tako stanje lahko nastane na tri načine:

- zaradi nizke ravni dejavnosti možganske opne;
- primerjalno obravnavano, če je dejavnost desne polovice možganov večja od leve polovice;
- zaradi nizke ravni dejavnosti sprednjega dela možganov.

Kreativni ljudje ne razkazujejo vseh teh osebnih lastnosti na splošno, ampak le tedaj, ko so kreativno dejavni» (Martindale, 1999, str. 148).

Trstenjak (1981) loči znanstveno in umetniško ustvarjalnost ter pojasnjuje, da je razlika med njima v tem, da se umetnik »rodi«, znanstvenik pa šele naredi. Pečjak (1987) pa meni, da umetnik in znanstvenik obdelujeta isto gradivo: svet in življenje v njem, vendar vsak na drugačen način. Da je ustvarjalnost splošna človekova lastnost, ki je med ljudmi normalno porazdeljena, in da je največ ljudi povprečno ustvarjalnih, malo pa je tistih, ki so ekstremno ustvarjalni ali pa to sploh niso, trdi Žagar (1992).

Pri opredelitvi likovne ustvarjalnosti izhajamo iz umetniške ustvarjalnosti, pri čemer je uvid v dejstvo, da je »umetnina nekakšen most med umom umetnika in odjemalcem umetnine, vključen za razumevanje notranje vrednosti umetniške izkušnje. Umetniški ustvarjalni proces je ena najkompleksnejših in najskrivnejših ter le deloma ozaveščenih dejavnosti človeške zavesti, ki sestoji iz intuicije in ekspresije. Prva je visoko razvita zmožnost intenzivnega doživljanja sveta, ki vključuje tudi umetnikova subjektivna doživetja, je kultivirana občutljivost za opazovanje sveta« (McCarthy idr., 2004, str. 40, v Kroflič, 2007). Kroflič piše, da le-ta umetniku omogoča, da nam predstavi impresije in vizije koščkov subjektivno obarvane realnosti, ki jih sami nismo zmožni zaznati.

Ker pa je predmet naše raziskave likovna ustvarjalnost, bomo na kratko razjasnili pojem likovne ustvarjalnosti, ki je eno izmed področij umetniške ustvarjalnosti. Trstenjak (1981) pri umetniški ustvarjalnosti izhaja iz petih vidikov, in sicer: iz biološko-razvojnega, gospodarsko-sociološkega, kulturno-zgodovinskega, spoznavno-psihološkega in estetskega vidika. Likovno ustvarjalnost bi lahko opredelili na enak način kot umetniško, vendar ji moramo dodati specifične likovne elemente, torej likovnoizrazna sredstva. Likovnoumetniško delo je produkt ustvarjalnega procesa in je večplastno ter večpomensko. Večplastnost se kaže v zapletenosti nastajanja umetniškega dela (Duh, 2004).

Dejavniki likovne ustvarjalnosti

Guilford je empirično potrdil dejavnike ustvarjalnosti, ki izhajajo iz divergentne in tudi konvergentne produkcije. »Empirično potrjeni dejavniki ustvarjalnosti, ki izhajajo iz divergentne produkcije, so: originalnost, fleksibilnost, fluentnost, elaboracija. Poleg navedenih dejavnikov sta za ustvarjalnost pomembna tudi dva dejavnika, ki ne sodita med divergentne, saj izhajata iz spoznanja (kognicije). To sta občutljivost za likovne probleme in redefinicija« (Duh, 2004, str. 17). Dejavnike likovne ustvarjalnosti lahko delimo tudi na dejavnike, ki likovno ustvarjalnost omogočajo: redefinicija, fluentnost in elaboracija, in na dejavnike, ki likovno ustvarjalnost spodbujajo: originalnost, fleksibilnost in občutljivost za likovne probleme. Zupančič piše: »Ker pa je smotno likovno delo samo tisto, ki dopušča in razvija otrokovo ustvarjalnost, moramo posebno pozornost posvetiti stopnji pojavnosti ustvarjalnih idej« (Zupančič, 2001, str. 47). Te so posledica ustvarjalnega mišljenja in prepleta ostalih subjektivnih likovnih dejavnikov. »Subjektivni dejav-

niki, ki ustvarjalnost omogočajo (kvantitativni dejavniki), so natančno zaznavanje, skupek predstav (likovne izkušnje ali vizualni spomin), imaginacija (domišljija), motorična (tehnična) spretnost. Subjektivni likovni dejavniki, ki ustvarjalnost spodbujajo (kvalitativni dejavniki), so občutljivo zaznavanje (senzitivnost), ustvarjalno mišljenje, emocije, motorična občutljivost (senzibilnost)« (Duh, 2004, str. 28).

Dejavniki likovne ustvarjalnosti predstavljajo celoto, ki je sestavljena iz dveh polov, ki ustvarjata kvalitativno koncentracijo likovnih sposobnosti, ki jih razumemo kot splet subjektivnih likovnih dejavnikov. »Gledano kvantitativno, imajo ustvarjalni dejavniki močnejšo koncentracijo ustvarjalnega mišljenja, emocionalnosti, likovnih izkušenj in domišljije in s tem zagotavljajo višji kvalitativni nivo kot likovne sposobnosti. Ustvarjalni dejavniki so torej sublimacija likovnih sposobnosti na področju likovnega ustvarjanja« (Karlavaris, 1981, str. 22). Z vidika likovne vzgoje pomeni likovna originalnost sposobnost odkrivanja novih in nenavadnih idej. S tem pojmom razumemo nastajanje nečesa novega. Pri spodbujevalnih dejavnikih likovne originalnosti spremljamo individualno senzitivnost ter originalne rešitve avtorja. Te se kažejo kot individualne in originalne. Likovna fleksibilnost se kaže v odkrivanju novih poti pri iskanju likovnih rešitev. Pojavljajo se kot razlike v likovnih rešitvah objektov ali figur in označujejo divergentni pristop k motivu in likovni strukturi, kar omogoča dober likovnoustvarjalni izraz. Občutljivost za likovne probleme se na likovnem izdelku izraža v likovni interpretaciji likovnega motiva, kot občutljivost za skladnost med likovnimi komponentami. Likovna redefinicija se kaže kot proces uspešnega likovnega transponiranja, kot zavestno redefiniranje ideje, materiala ali vizualnega vtisa v likovni strukturi. Likovna fluentnost se kaže v motorični spretnosti pri realizaciji ideje. Uspešno motorično obvladovanje likovne tehnike omogoča bogatejše postopke in variante sposobnosti, ki skladno z idejo omogočajo različne fine operacije. Kaže se v zanimivih in novih likovnih idejah, ki so dodatni impulz za likovno rešitev. Likovna elaboracija je na likovnem izdelku vidna v likovnem namenu in postopkih realizacije, ki so uspešno izvedeni v skladnem ustvarjalnem procesu (Duh, 2004).

Likovna vzgoja je permanentno usmerjena v razvijanje ustvarjalnosti. Praksa pa kaže, da to vsem učiteljem pri vzgojni praksi ne uspeva. Za ustvarjalnost vemo, da je imanentna vsem in da se kaže tudi pri likovni vzgoji skozi različne dejavnike likovne vzgoje. Otroško likovno delo, nastalo kot produkt ustvarjalnega procesa, daje mnoge možnosti za spremljanje otrokove ustvarjalnosti.

Metode

V raziskavi, katere del predstavljamo, smo uporabili kvantitativno metodologijo s kavzalno neeksperimentalno metodo pedagoškega empiričnega raziskovanja, kjer smo statistično spremljali rezultate. Raziskovalni vzorec je predstavljal 309 učencev, starih med 11 in 12 let iz dvanajstih osnovnih šol severovzhodne Slovenije.

Rezultati raziskav so v veliki meri odvisni od izbire ustreznega instrumentarija. Instrumenti, prirejeni za meritev osebnostnih soodvisnosti oz. korelacij kreativnega vedenja, so se večinoma oblikovali med študijem visoko kreativnih posameznikov in determinirajo njihove skupne osebnostne lastnosti. Te lastnosti so se primer-

jale z lastnostmi drugih otrok in odraslih, ob predpostavki, da so tisti posamezniki, ki so spontano naklonjeni procesu primerjanja, predisponirani za doseg kreativne dovršenosti (Plucker in Renzulli, 1995).

Pri izbiri instrumentarija smo iskali takšnega, ki je preverjen v podobnih raziskavah in daje zanesljive rezultate. Kot osnovni instrumentarij za spremljanje likovnostvarjalnega nivoja otrok je bil izbran test LV2, ki je poznan tudi z imenom »Štiri risbe«. Duh piše, da test LV2 sestavljajo različne likovne naloge, ki »dajejo dokaj celovit pogled v otrokov razvoj, hkrati pa so postavljene tako, da omogočajo parcialno spremljanje posameznih dejavnikov tega razvoja. /.../ Test je izpeljanka iz Kriterijske skale za ocenjevanje likovnih del učencev (od 3 do 18 let) in variante odstopanja od standarda razvoja. Sestavljajo ga štiri risbe, ki jih testiranec izdelava glede na različne teme in v katerih pokaže razne elemente lastnih sposobnosti likovnega izražanja, kar mu omogoča velik razpon nalog, zajetih s tem testom. Likovnostvarjalni razvoj merimo v vseh štirih likovnih delih« (Duh, 2004, str. 119).

Podatki so obdelani z računalniškim programom SPSS. Parametre osnovne deskriptivne analize smo uporabili za prikaz frekvenčnih distribucij. Obstoj razlik med spoloma smo preizkušali s F-preizkusom Levenovega preizkusa in t-testom za neodvisne vzorce.

V raziskavi nas je med drugim zanimalo: kakšen je nivo doseženih rezultatov skupnih likovnostvarjalnih sposobnosti, kakšna je njegova razpršenost glede na vzorec, ali obstaja razlika med spoloma pri rezultatih skupnih likovnostvarjalnih sposobnosti in ali obstaja podobnost v dosežkih pri skupnem nivoju likovnostvarjalnih sposobnosti z običajno porazdelitvijo sposobnosti v heterogenih skupinah.

Rezultati in diskusija

Iz tabele 1 je razvidno, da sta minimalni oz. najnižji nivo ustvarjalnosti (7,75) dosegla dva učenca, kar glede na celotni vzorec (n = 309) predstavlja 0,6 %. Najvišji nivo ustvarjalnosti je dosegla ena učenka, in sicer 29,25 točke, kar predstavlja 0,3 % glede na celotni vzorec. Povprečno vrednost pri nivoju likovnostvarjalnih sposobnosti je doseglo 11 učencev (3,6 %), od tega je 7 dečkov in 5 deklic.

Tabela 1: Statistični prikaz razpona točk glede na maksimum, minimum in povprečje pri nivoju likovnostvarjalnih sposobnosti

Dejavnik	n	Doseženo število točk	Število učencev	f %	Spol	
					dečki	deklice
skupni nivo likovno- ustvarjalnih sposobnosti	min	7,75	2	0,6 %	2	0
	max	29,25	1	0,3 %	0	1
	povprečje*	15,25	11	3,6 %	7	4

* Glede na aritmetično sredino pri posameznem dejavniku ustvarjalnosti smo upoštevali najbližjo vrednost doseženih točk.

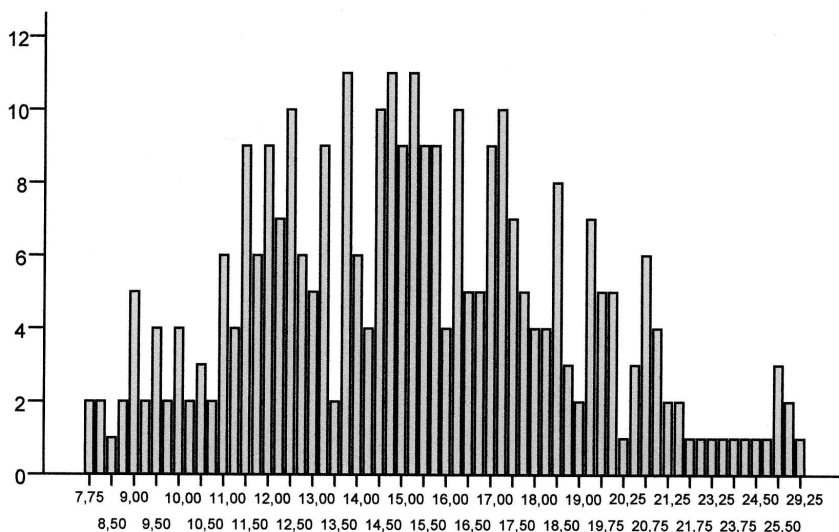
V tabeli 2 vidimo, da gre pri rezultatih za dokaj enakomerno razporeditev doseženih točk okoli srednje vrednosti vzorca. Pri dečkih (M) so rezultati nekoliko bolj zgoščeni pri nižjih vrednostih kot pri deklicah (Ž). Pri višjih dosežkih skupnega nivoja likovne ustvarjalnosti je več deklic. Povprečne vrednosti dosežkov so pri deklicah višje kot pri dečkih.

Tabela 2: Frekvenca razporeditve doseženih točk med obema spoloma pri skupnem nivoju likovnostvarjalnih sposobnosti

Doseženo število točk	Spol učenca		Skupaj	Doseženo število točk	Spol učenca		Skupaj	Doseženo število točk	Spol učenca		Skupaj
	M	Ž			M	Ž			M	Ž	
7,75	2	0	2	13,50	1	1	2	19,00	1	1	2
8,25	1	1	2	13,75	7	4	11	19,50	3	4	7
8,50	1	0	1	14,00	5	1	6	19,75	3	2	5
8,75	1	1	2	14,25	4	0	4	20,00	3	2	5
9,00	4	1	5	14,50	6	4	10	20,25	0	1	1
9,25	0	2	2	14,75	6	5	11	20,50	1	2	3
9,50	0	4	4	15,00	5	4	9	20,75	2	4	6
9,75	2	0	2	15,25	7	4	11	21,00	2	2	4
10,00	3	1	4	15,50	4	5	9	21,25	0	2	2
10,25	0	2	2	15,75	2	7	9	21,50	1	1	2
10,50	2	1	3	16,00	2	2	4	21,75	0	1	1
10,75	1	1	2	16,25	3	7	10	22,50	0	1	1
11,00	4	2	6	16,50	4	1	5	23,25	0	1	1
11,25	4	0	4	16,75	3	2	5	23,50	1	0	1
11,50	5	4	9	17,00	2	7	9	23,75	0	1	1
11,75	2	4	6	17,25	7	3	10	24,00	0	1	1
12,00	3	6	9	17,50	4	3	7	24,50	0	1	1
12,25	4	3	7	17,75	4	1	5	24,75	0	1	1
12,50	3	7	10	18,00	1	3	4	25,50	3	0	3
12,75	2	4	6	18,25	3	1	4	26,25	1	1	2
13,00	4	1	5	18,50	1	7	8	29,25	0	1	1
13,25	5	4	9	18,75	1	2	3	30,00	0	0	0
Skupaj									156	153	309

Razpršenost skupnih dosežkov celotnega vzorca ($n = 309$) pri skupnem nivoju likovnostvarjalnih sposobnosti prikazuje graf 1. Iz grafa vidimo, da frekvenčna distribucija skupnih rezultatov dečkov in deklic pri skupnem nivoju likovnostvarjalnih sposobnosti kaže na normalno porazdelitev doseženih rezultatov. Razpršenost dosežkov je pri likovni ustvarjalnosti torej podobna kot pri ostalih sposobnostih v heterogenih skupinah.

Graf 1: Grafični prikaz frekvence porazdelitve doseženih točk pri skupnem nivoju likovnostvarjalnih sposobnosti

V raziskavi smo primerjali tudi morebitne razlike med spoloma in ugotovljali, ali obstaja statistično značilna razlika med skupinama glede na spol pri skupnem nivoju likovnostvarjalnih sposobnosti. Dobljene rezultate smo analizirali s t-preizkusom (tabela 3).

Tabela 3: Izidi t-preizkusa razlik med aritmetičnimi sredinami in F-preizkusa enakosti varianc (Levenov F-preizkus) rezultatov glede na spol pri skupnem nivoju likovnostvarjalnih sposobnosti

Dejavnik	Spol	n	Aritmetična sredina M	Standardni odklon s	Levenov preizkus enakosti varianc		t-preizkus		
					F	P	t*	g	P
skupni nivo likovnostvarjalnih sposobnosti	dečki	156	14,9567	3,64517	1,094	0,296	-1,823*	304,62	0,069
	deklice	153	15,7402	3,90532					

*t – Rezultat, kjer ni bilo enakosti varianc.

Iz tabele 3 je razvidno, da rezultati skupnega nivoja likovnostvarjalnih sposobnosti ne kažejo statistično značilne razlike ($P = 0,069$) med spoloma. Primerjava aritmetičnih sredin in rezultati t-preizkusa pa nakazujejo nekoliko boljše rezultate pri dekletih.

Sklepne misli

Ob predpostavki, da je likovna ustvarjalnost imanentna vsem in je med učenci dejansko podobno razpršena kot ostale sposobnosti, nas je v raziskavi zanimalo, ali obstaja podobnost v dosežkih pri skupnem nivoju likovnostvarjalnih sposobnosti z običajno porazdelitvijo sposobnosti v heterogenih skupinah. Ugotovitve pričujoče raziskave kažejo, da so dosežene točke učencev pri skupnem nivoju likovnostvarjalnih sposobnosti enakomerno porazdeljene okoli srednje vrednosti vzorca. S tem je predpostavka potrjena. Prav tako smo z analizo podatkov ugotovili, da med spoloma ne obstaja statistično značilna razlika v dosežkih pri skupnem nivoju likovnostvarjalnih sposobnosti.

Likovnostvarjalne sposobnosti so torej podobno porazdeljene kot druge sposobnosti, zato jih moramo, prav tako kot druge sposobnosti, spodbujati in razvijati. Rezultati raziskave zavezujejo učitelje na vseh nivojih izobraževanja, da pri načrtovanju, izvedbi in evalvaciji likovnopedagoškega dela delujejo skladno z načeli sodobne likovne pedagogike. Le-ta permanentno razvija likovnostvarjalne sposobnosti vseh in s tem dviguje nivo likovne ustvarjalnosti. Če vemo, da je likovna ustvarjalnost v močni korelaciji s splošno ustvarjalnostjo, ki je temeljno vodilo sodobne družbe, postaja pomen predmeta likovna vzgoja vsaj enakovreden ostalim predmetom v osnovnošolskem izobraževanju.

VIRI IN LITERATURA

- Duh, M. (2004). *Vrednotenje kot didaktični problem pri likovni vzgoji*. Maribor: Pedagoška fakulteta.
- Feldman, H. D. (1999). The Development of Creativity. V R. J. Sternberg (ur.), *Handbook of Creativity* (str. 171–172). USA: Cambridge University Press.
- Karlavariš, B. (1988). *Razvoj kreativnosti u funkciji emancipacije ličnosti putem likovnog vaspitanja*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja, Prosveta.
- Kroflič, R. (2007). Vzgojna vrednost estetske izkušnje. *Sodobna pedagogika*, 58, (3), 12–30.
- Martindalle, C. (1999). Biological Bases of Creativity. V R. J. Sternberg (ur.), *Handbook of Creativity* (str. 148–149). USA: Cambridge University Press.
- Pečjak, V. (1987). *Misliti, delati, živeti ustvarjalno*. Ljubljana: DZS.
- Plucker, J. A. in Renzulli, J. S. (1999). Psychometric Approaches to the Study of Human Creativity. V R. J. Sternberg (ur.), *Handbook of Creativity* (str. 148–149). USA: Cambridge University Press.
- Trstenjak, A. (1981). *Psihologija ustvarjalnosti*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Torrance, E. P. (1981). Kreativnost. Pedagogija. *Časopis saveza pedagoških društev Jugoslavije*, (1).
- Zupančič, T. (2001). *Likovno-ustvarjalni razvoj otrok v predšolskem obdobju*. Ljubljana: Debora.
- Žagar, D. (1992). *Razvijanje ustvarjalnosti učencev*. Ljubljana: Slovensko društvo pedagogov.

Elektronski naslov: jerneja.herzog@uni-mb.si

Založniški odbor je prispevek prejel 24. 10. 2008.